

РЕЦЕНЗИЯ

По конкурс за професура в Националната художествена академия – София

С кандидат доц. д-р Бисерка Димитрова Пенкова

От чл. кор. проф., д.изк. Иванка Гергова, Институт за изследване на изкуствата, БАН

Доц. д-р Бисерка Пенкова е единствен кандидат в обявения от Националната художествена академия конкурс за професура по професионалното направление 8.2. Изобразителни изкуства „Българско средновековно изкуство“. Тя се представя с хабилитационен труд „Боянската църква. Архитектура и стенописи“, завършен през 2015 г. с обем 358 стр., както и с публикации, издадени в България и в чужбина. От представения списък приемам за рецензиране публикациите, излезли от печат след 2002 г., когато е предишната хабилитация на кандидата. Това са: 2 студии, издадени в чужбина и една под печат, 17 статии издадени в България, 11 статии в чужди издания. Останалите публикации – рецензии и енциклопедични статии, приемам за сведение.

Кандидатът отговаря на условията на Закона за академичните длъжности и на вътрешните правила на НХА за този вид конкурси.

Бисерка Пенкова е един от малкото учени в България, които са се посветили на изследване на средновековното ни художествено наследство. Тя започва със своята докторантура под ръководството на проф. Елка Бакалова, а през следващите години специализира в авторитетни институти и университети в Русия, Германия и Австрия. В документите за конкурса няма списък с цитирания, тъй като правилата на НХГ не го изисква. Те биха могли да дадат представа за известността на Бисерка Пенкова като учен в и извън границите на страната ни. Личните ми впечатления са, че тя е добре известна в международната медиевистична общност, където има определен авторитет. Списъкът с участия в научни форуми показва активно присъствие на конференции в Русия, напоследък в Истанбул и Париж, което е принос за популяризирането на нашето наследство и на научните търсения на българските медиевисти и на самата Бисерка Пенкова.

В България наистина са малко учените, които изследват средновековната живопис по нашите земи и целенасочените усилия в тази област на кандидатката са ценни за българското изкуствознание. Но тя не се ограничава само в периода на българското средновековие, а простира интересите си и върху изкуството на Османския период – 15-17 векове. Основните публикации на Бисерка Пенкова се занимават с различни аспекти на средновековната и късносредновековна живопис – обнародване на отделни паметници, иконографски и стилови анализи, обзорни публикации по отделни периоди и теми. Друга област, в която кандидатът навлиза е средновековната църковна (напоследък и светска) архитектура – тематика, която в наши дни почти не се изследва. Най-траен е нейният интерес към Боянската църква, на която са посветени около половината от публикациите ѝ от 2002 г. насам, както и цялостният монографичен труд, представен в конкурса като хабилизационен. Във връзка с този интерес трябва да отбележа проведената по инициатива и под ръководството на доц. Б. Пенкова конференция „Боянската църква между Изтока и Запада в изкуството на християнска Европа“ през 2011 г., чиито доклади бяха отпечатани.

Бисерка Пенкова работи и в Института за изследване на изкуствата при БАН, където е била ръководител на секция „Средновековно изкуство“ и на поредица колективни проекти свързани с подготовката на „Корпус на стенописите в България от 17 век“ (отпечатан) и един който е в процес на изпълнение, посветен на движенията на зографските екипи на Балканите. Бих отбелязала специално това, което не фигурира в представеното CV – тя е главен редактор на списание Проблеми на изкуството и съставител на много от броевете му.

От 2002 г. Бисерка Пенкова е редовен доцент в НХА, катедра Изкуствознание. Чела е като хоноруван преподавател лекции и в Нов български университет, и в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Нейните лекционни курсове са свързани с българското изкуство от Второто царство, със западното Средновековие и Ренесанса, с паметниците на Константинопол и различни проблеми на средновековната култура. Активната ѝ работа със студентите личи от дългия списък на нейни дипломанти и докторанти в НХА, както и докторанти в Института за изследване на изкуствата.

Хабилитационният труд на Бисерка Пенкова е монографично изследване на Боянската църква, подготвено за печат. Този текст е резултат на много години усилия, които започват преди 2002 г. Тя следеше отблизо дългата реставрация на стенописите и в тесен контакт с реставраторите често обнародваше първите сведения за техните открития. Изследването е класическа монография за един средновековен паметник. В него са представени всички известни или неясни въпроси около историята на църквата, личностите, свързани с тази история, посвещението на църквата и параклиса, архитектурните особености и хронологията на изграждане на храма, живописните слоеве, иконографската програма, иконографията на отделните сцени и образи, стила на стенописите, въпросите за авторството, историческия и художествен контекст на живописиста от 13 век.

Както в хабилитационния труд, така и в отделни публикации за живописиста на Боянската църква, са изследвани и анализирани за пръв път редица нейни елементи и особености. Приноси са публикациите и частите в хабилитационния труд за образите на евангелистите в основата на купола в наоса и специално за уникалния образ на св. Йоан Богослов, за изображението на св. Йоан Рилски, за житийния цикъл на св. Никола от притвора, за Божията десница, за образа на Богородица с Младенеца над входа за наоса, за механизма на изписване на притвора и смяната на концепцията за част от него, за образа и облеклото на ктиторката Десислава, за функцията и програмата на параклиса. За пръв път стенописите в Боянската църква са поставени в толкова широк контекст, намерени са техни нови паралели, и това позволява да се открие характера им. Методологическите подходи на авторката са адекватни, тя търси текстовете, които стоят зад (или в) образите и винаги се ръководи от функцията на съответното пространство в храма, в което са разположени разглежданите изображения.

Бих могла да обобщя – цялостното изследване на Боянската църква е сериозен принос, който и сам по себе си е достатъчен като основание за присъждане на академичната длъжност „професор“.

Но приносите на кандидата не се ограничават само с това. Част от представените публикации разширяват обхвата на проучвания на средновековното изкуство. За пръв път Пенкова публикува откритите при реставраторски работи фрагменти от средновековни стенописи в параклиса „Св. Яни“ в Асеновград. Прави анализ на някои особености на стенописите

в Асенова крепост край същия град. Статията за двустранната икона на св. Георги и родителите му Геронтий и Полихрония от Несебър прави подробен иконографски анализ и атрибуция, като иконата се определя като творба на столично константинополско ателие от 14 в. (за разлика от други датировки на паметника).

Обзорната студия „Thirteenth Century Mural Paintings in South Bulgaria in the Light of the Recent Studies“, публикувана в сборника „Orient et Occident méditerranéens au XIIIe siècle. Les programmes picturaux“, издаден в Париж през 2012 г. е подробен преглед на всички паметници на живописата от 13 век в Южна България, някои от които открити скоро преди това, като авторката предлага нови датировки за някои от тях, или прецизира други.

От времето на подготовка на своя докторат, посветен на декорацията на манастирските трапезарии, до днес Бисерка Пенкова не изневерява на интереса си към проучване на паметниците на живописата от османския период. Тук в скоби ще припомня, че тя беше ръководител на проекта „Корпус на стенописите в България от 17 век“ и автор на част от статиите в него. В конкурса тя е представила няколко статии в тази област.

Две от статиите са посветени на сцената Страшния съд и теми, свързани с него. Страшният съд е една от темите, към които Бисерка Пенкова има траен и дългогодишен интерес и сериозна компетентност. В статиите се изследва иконографията на редица елементи от Страшния съд и на други есхатологични изображения, разполагани в или около него в паметници от българските земи, разположени в балкански контекст. Някои от тях - както теми, така и конкретни паметници, се разглеждат и публикуват за пръв път.

Други две статии са принос към изследването на една от най-забележителните стенописни ансамбли от османския период у нас – в църквата „Св. ап. Петър и Павел“ във Велико Търново. Образите на старозаветни жени и праотци се изследват за пръв път в българската изкуствоведска литература.

Бисерка Пенкова се връща отново в една от представените статии и към една уникална за нашето наследство икона на Богородица от Роженския манастир.

Следвайки указанията на НХА за съдържанието на рецензиите, ще се изложи някои свои бележки по съдържанието и формата на

хабилитационния труд на Бисерка Пенкова. Тъй като той не е публикуван, надявам се тези бележки да са от полза за бъдещото му обнародване.

В труда има стремеж към изчерпателно излагане и анализиране на всички аспекти на паметника. Струва ми се, че би било добре да се включат и данните, които съществуват за библиотеката на храма – за ръкописите му и сведенията за късната му история. Важни са и по-късните от 13 век стенописни фрагменти, които са свалени, но са част от историята на паметника и не бива да се пропускат, особено с оглед на заглавието на труда. Може би и малко внимание към останалите фрагменти от олтарна преграда и от мебелиара ще бъдат добро допълнение към цялото.

Като цяло в текста се наблюдава неравномерност – някои въпроси са много подробно изложени (например за изображението на Божията десница), а други са прекалено лаконични, като частите за светците. На места има повторения, като за цикъла на св. Никола и неговите паралели, или за Христос Халкитис и връзката на образа с Никея. Някои аналогии са излишно подробни. В свои публикации Бисерка Пенкова е изложила много ценни свои наблюдения за сцената Въведение Богородично в храма, за образа на св. Йоан Рилски и др., които в големия текст липсват. Не във всички случаи надписите са предадени с оригиналния им правопис.

И нещо, което ми се вижда много важно – потърсен е широкият контекст на стенописите от 13 век на фона на създаденото през този век в православния свят, но самата България почти не присъства в този обширен преглед.

В заключение бих обобщила.

Представените от кандидата хабилитационен труд и публикации са свидетелство за научна активност, широк диапазон, ерудиция, за сериозни постижения, които са достойни и на международната медиевистична общност. Трудът за Боянската църква е впечатляващ с множеството открития на автора и със своята всеобхватност. Безспорните научни приноси, както и преподавателската дейност на Бисерка Пенкова в Националната художествена академия и участието ѝ в нейни органи като Комисията по качеството, работата ѝ със студентите, множеството подготвени дипломанти и докторанти са достатъчни основания да ѝ бъде присъдена академичната длъжност „професор“, което препоръчвам на уважаемите членове на Научния съвет на Националната художествена академия и за което ще гласувам в научното жури.

Гр. София

17.03.2016

чл.кор. проф. д.изк. Иванка Гергова - /П/